



## SOSYAL BÖLÜNMELELER: KLASİK ÇATIŞMA HATLARINDAN YENİ AYRIŞMA ALANLARINA<sup>1</sup>

SOCIAL CLEAVAGES: FROM CLASSICAL CONFLICT LINES TO NEW AREAS OF SEPARATION

Devrim Barış ÇELİK

PhD Candidate, Department of Political Science and Public Administration, Ankara University, dbcelik@gmail.com

10.33537/sobild.2025.16.1.12

### Makale Bilgisi

Gönderildiği tarih: 29.11.2024  
Kabul edildiği tarih: 27.01.2025

### Article Info

Date submitted: 29.11.2024  
Date accepted: 27.01.2025

### Anahtar sözcükler

Lipset; Rokkan; Sosyal Bölünmeler; Dönüşüm; Çatışma Hatları; Toplumsal Çatışma; Toplumsal Değişim; Yeni Sosyal Bölünmeler

### Keywords

Lipset; Rokkan; Social Cleavages; Transformation; Conflict Lines; Social Conflict; Social Change; New Social Cleavages

### Öz

Toplumlar, ekonomik, kültürel ve siyasi dönüşümlerle sosyal yapılarında sürekli değişim yaşarlar. Sosyal bölünme kavramı, bu değişimleri anlamak için önemli bir kavramdır. Lipset ve Rokkan'ın sosyal bölünme teorisi, siyasi partilerin, parti sistemlerinin ve seçmen davranışlarının tarihsel, sosyolojik ve ekonomik bağlamlarda nasıl şekillendiğini inceler. Merkez-çevre, devlet-kilise, kır-kent ve sınıf temelli bölünmeler gibi klasik eksenler, modernleşme ve sanayileşmenin toplumsal çatışma hatlarını ortaya çıkarır. Ancak, kimlik politikaları, küreselleşme, dijitalleşme gibi çağdaş dinamiklerle bu eksenler daha karmaşık hale gelmiştir. Sosyal bölünme kavramı, toplumsal ve siyasal dinamiklerin analizinde hâlâ güçlü bir teorik çerçeve sunar. Klasik sosyal bölünme hatları, Türkiye gibi ülkelerde siyasi partilerin ideolojik yönelimlerini ve seçmen davranışlarını anlamada hâlâ geçerli bir analiz düzeyindedir. Ancak, kimlik politikaları, dijitalleşme ve küreselleşme gibi yeni dinamikler, bu bölünmelere yeni boyutlar eklemektedir. Türkiye'deki sosyal bölünmeler, Batı Avrupa'daki modellerle benzerlik gösterse de yerel dinamiklerle farklılaşmaktadır. Merkez-çevre çatışması ve laiklik-muhafazakârlık gerilimi, Türkiye'nin toplumsal yapısının özgünlüğünü ortaya koyar. Yeni sosyal bölünmeler, sadece bu mevcut dinamiklerle sınırlı değildir. Günümüzde, ekolojik, teknolojik, sağlık, mültecilik ve göçmenlik eksenli kültürel entegrasyon, bilgi ve yanlış bilgi, nesiller arası farklılıklar, mekânsal eşitsizlikler gibi çağdaş meseleler, yeni sosyal çatışma hatları yaratmakta bunlar da yeni bölünme türlerini ortaya çıkarmaktadır.

### Abstract

Societies experience continuous transformations in their social structures due to economic, cultural, and political changes. The concept of social cleavage is crucial for understanding these transformations. Lipset and Rokkan's social cleavage theory explores how political parties, party systems, and voter behavior are shaped within historical, sociological, and economic contexts. Classic axes of cleavage, such as center-periphery, state-church, rural-urban, and class-based divisions, expose societal conflict lines stemming from modernization and industrialization. However, these axes have become more complex due to contemporary dynamics like identity politics, globalization, and digitalization. The concept of social cleavage still provides a robust theoretical framework for analyzing social and political dynamics. While classic social cleavage lines remain valid for understanding the ideological orientations of political parties and voter behavior in countries like Turkey, new dynamics such as identity politics, digitalization, and globalization are adding new dimensions to these divisions. Social cleavages in Turkey, while exhibiting similarities with models in Western Europe, also diverge due to local dynamics. The center-periphery conflict and the tension between secularism and conservatism reveal the unique characteristics of Turkey's social structure. New social cleavages are not limited to these existing dynamics. Contemporary issues such as ecological concerns, technology, health, migration and culturally integration, information and misinformation, generational differences, and spatial inequalities are creating new areas of social conflict, thereby giving rise to new types of cleavages.

<sup>1</sup>Bu makale, yazarın "Sosyo-Ekonomik Değişimin Seçmen Tercihlerine Etkisi: Gültepe Örneği" isimli doktora tezinden geliştirilerek yeniden yazılmıştır.

## Giriş

Toplumların tarihsel, ekonomik, kültürel ve siyasi dönüşümleri, sosyal yapının sürekli bir değişim süreci içinde olduğunu göstermektedir. Bu dinamik süreçte ortaya çıkan sosyal bölünme kavramı, toplumsal ayrışmaları ve bu ayrışmaların siyasi, ekonomik ve kültürel yansımalarını anlamak için temel bir analiz çerçevesi sunmaktadır. Sosyal bölünmeler, toplum içinde derinleşen çatışma hatlarını ve bu hatların seçmen davranışları, siyasi partiler ve parti sistemleri üzerindeki etkilerini incelememize olanak tanır. Bu nedenle, sosyal bölünme kavramı siyaset bilimi ve sosyolojinin kesişim noktasında, merkezi bir öneme sahiptir.

Bu makalede, sosyal bölünme kavramının teorik temelleri, klasik bölünme türleri ve bu bölünmelerin günümüzdeki dönüşümü deskriptif bir yaklaşımla ele alınacaktır. Makalenin amacı, Lipset ve Rokkan'ın öncülüğünde geliştirilen sosyal bölünme teorisini ve bu teorinin temelini oluşturan merkez-çevre, devlet-kilise, kır-kent ve sınıf temelli bölünme hatlarını, detaylı bir şekilde incelemek ve bu bağlamda, Batı Avrupa'nın tarihsel dönüşüm süreçlerinde, siyasi partilerin ve ideolojik yönelimlerin şekillenmesinde bu bölünmelerin rolünü analiz etmektir. Ayrıca, Türkiye gibi farklı ulus-devlet oluşum süreçleri yaşayan toplumlarda da sosyal bölünmelerin, siyasi ve toplumsal yapıların anlaşılması için ne denli önemli bir çerçeve sunduğu değerlendirilecektir.

Bu makale, Lipset ve Rokkan'ın modelini temel alarak, sosyal bölünmelerin tarihsel bağlamda parti sistemleri ve seçmen davranışlarını nasıl etkilediğini ortaya koymayı hedeflemektedir. Bunun yanı sıra, günümüzde kimlik politikaları, küreselleşme ve dijitalleşme gibi yeni dinamiklerin sosyal bölünmeler üzerindeki etkileri değerlendirilerek; yeni sosyal çatışma hatları ve yeni ortaya çıkan ayrışma alanlarıyla birlikte yeni sosyal bölünme türleri tartışılacaktır.

Dolayısıyla bu çalışma, sosyal bölünme kavramının hem klasik hem de çağdaş analizlerde, neden hâlâ güçlü bir teorik araç olduğunu, deskriptif bir bakış açısıyla tartışmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında, ağırlıklı olarak ilgili yabancı literatür taranarak, kavramsal çerçeve, bu literatür taraması ile desteklenecektir. Bu doğrultuda, sosyal bölünme kavramının teorik derinliği ve günümüzdeki geçerliliği, yeni sosyal bölünmelerin Türkiye pratiğiyle birlikte değerlendirilerek konuya ilişkin kapsamlı bir bakış açısı sunulmaya çalışılacaktır.

## 1. Sosyal Bölünme Kavramı

Bölünme (cleavage) kavramı, 19. yüzyılın başlarından itibaren kullanılan bir terim olup, "bölme" sözcüğünden türemiştir. Sözlüklerde "bölünme eylemi",

"yarılma" ve "kentsel ile kırsal sakinler arasındaki toplumsal uçurum" gibi anlamları bulunmaktadır.<sup>1</sup> Sosyal bölünme (social cleavage), toplumdaki derin ve kalıcı ayrışmaları vurgulamak için kullanılan bir kavramdır ve özellikle siyaset sosyolojisi ile siyaset bilimi literatüründe seçmen davranışları, siyasal partiler ve parti sistemlerinin açıklanmasında önemli bir yere sahiptir. Toplumunu sosyal, ekonomik, kültürel veya dini eksenlerde ayıran yapısal farklılıkları ifade eder.

Tosun (1997: 98), sosyal bölünmeyi, bireyler ya da gruplar arasında ekonomik, sosyal, kültürel veya siyasi farklılıkların belirgin hale gelmesi olarak tanımlamaktadır. Bu farklılıklar statü, güç, gelir ve eğitim gibi faktörlere dayanır ve toplumu ayırır. Sosyal bölünme, toplumsal eşitsizlik, ayrımcılık ve farklılıkların sosyal ve/veya ekonomik sonuçları gibi pek çok konuyla ilişkilidir. Ancak kavramın farklı anlamları, literatürde "anlamsal yük" sorununa yol açmakta ve belirli bir bölünme türü ya da kaynağını işaret ederek anlamını daraltmaktadır. Bu makalede, sosyal bölünme ve siyasal bölünme aynı anlamda kullanılmaktadır. (Zuckerman, 1975: 231).

Sosyal bölünme ile siyasal çatışma arasındaki ilişki ise önemli bir tartışma konusudur. Temel varsayım, toplum üyelerinin siyasal ayrışma ve etkileşim biçimlerinin siyasal çatışmaları doğrudan etkilediğidir. Zuckerman (1975: 232-233), Marx ve Weber'in bu konuda önemli başlangıç noktaları sunduğunu belirtir. Marx, sosyal sınıfı siyasal bölünmenin yapı taşı olarak ele alırken; Weber bu kavramı ekonomik, toplumsal statü ve siyasal bileşenler olarak üç ayrı kategoriye ayırarak farklı bir yaklaşımla açıklamaktadır.

Lipset ve Rokkan (1967: 266-282), bölünme kavramını geniş toplumsal gruplar arasında diğerlerine karşıtlık temelinde birleşme algılarıyla oluşan çatışma gruplarını tanımlamak için kullanır. Başlangıçta toplumsal alanda ortaya çıkan bölünmeler, büyük çatışma meselelerine dönüşüp siyasal partilerle ilişkilendiğinde siyasallaşmaktadır (Zuckerman, 1975: 234). Bu, siyasal bölünmenin toplumsal ayrışmalara dayalı bir tür "siyasal ayırım" olarak kavramsallaştırdığını göstermektedir.

Bornschiefer (2009: 1-13), bölünme kavramının ulus inşası, sanayileşme ve endüstri sonrası süreçlerin tetiklediği toplumsal dönüşümlerde yetiştiğini ifade etmektedir. Kavram, bireysel siyasal davranışları makro-tarihsel süreçlerle ilişkilendirerek, siyasal hayattaki "kritik dönemeçlerin" siyaseti uzun yıllar boyunca nasıl şekillendirdiğini anlamayı mümkün kılar. Ayrıca, karşılaştırmalı metodoloji açısından bölünme yaklaşımı, parti sistemleri ve ülkeler arasındaki benzerlik ve farklılıkların kökenlerini anlamak için önemli bir araçtır.

<sup>1</sup> [https://www.etymonline.com/word/cleavage#etymonline\\_v\\_28206](https://www.etymonline.com/word/cleavage#etymonline_v_28206)  
[https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce-türkçe/cleavage#google\\_vignette](https://dictionary.cambridge.org/tr/sözlük/ingilizce-türkçe/cleavage#google_vignette)

## 2. Sosyal Bölünme Teorisi

Seymour Martin Lipset ve Stein Rokkan'ın 1967 tarihli "Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives" adlı eseri, siyaset bilimi, siyasal iletişim ve sosyoloji alanlarında sosyal bölünme kavramına dair en önemli kuramsal çerçevelerden birini sunmaktadır. Bu eser, siyasal parti sistemleri ve seçmen davranışlarının toplumsal bölünmeler bağlamında nasıl şekillendiğini açıklamaya yönelik kapsamlı bir model geliştirmiştir. Bu makalede "sosyal bölünme teorisi", Lipset ve Rokkan'ın modeli ve bu model üzerindeki eleştiriler temel tartışma eksenlerinde ele alınmaktadır.

1960'ların sonlarından bugüne kadar geçen süreçte parti sistemleri, parti tercihleri ve seçmen mevzilenmeleri (alignments) üzerine yapılan çalışmalar genişlemiş olsa da Lipset ve Rokkan'ın tarihsel-sosyolojik bölünme modeli, Batı Avrupa parti sistemlerinin oluşumu için hâlâ en geçerli açıklamalardan biridir (Tosun, 2003). Lipset ve Rokkan, partilerin oluşumunu ve seçim rekabetini "ulusal devrimler" ve "sanayi devrimi" gibi tarihsel süreçlerin bir yansıması olarak değerlendirmiştir. Bu süreçler, kritik kavşaklar olarak toplumsal yapılar arasında yapısal bölünmeler yaratarak, evrensel oy hakkının gelişimiyle modern parti sistemlerini şekillendiren siyasal çatışmalara yol açmıştır (Schoultz, 2017: 32). Bu bağlamda, toplumsal bölünmeler, siyasal partilerin ideolojik yönelimlerini, seçmen tabanlarını ve siyasal sistemdeki konumlarını belirlemiştir. (Lipset ve Rokkan, 1967: 266-282).

Lipset ve Rokkan, siyasal rekabet kalıplarını istikrara kavuşturma ve kurumsallaştırma sürecinde, siyasal partilerin belirleyici olduğunu ileri sürmektedir. Partilerin örgütsel yapılar geliştirmesi ve uzun vadeli partizan bağlılıklar oluşturmaları, bu rekabetin yapı taşlarından biri olmuştur. Bu süreçte, parti sistemlerini belirleyen bölünmeler "dondurulmuş / donmuş<sup>2</sup> (freezing)" ve parti sistemleri, önceki dönemlerdeki toplumsal çatışmaların yansımaları üzerine inşa edilmiştir. Kitlel oy hakkının tanındığı dönemde ortaya çıkan çatışmalar, 1960'larda Batı Avrupa'daki parti sistemlerinde hâlâ belirginliğini sürdürdüğü tespit edilmiş; "ulusal devrim"lerin "merkez-çevre" ve "devlet-

kilise" ayrışmalarına yol açtığını belirtmiştir. Merkez-çevre ayrışması, merkezi otoritenin dayattığı politikalar ile yerel kimlikler arasındaki gerilimden kaynaklanırken; devlet-kilise ayrışması, seküler devlet ile dini otorite arasındaki güç mücadelesini ifade etmektedir. Batı Avrupa'da bu ayrışmalar, kurumsallaşan partilerin seçim başarılarını sağlamış ve uzun vadede varlıklarını sürdürmelerine sebep olmuştur (Lipset ve Rokkan, 1967: 67-122).

Merkl (1969: 475), Lipset ve Rokkan'ın bu teorisi ve siyasal bölünmelere dair analizleri, Allardt ve Littunen'in Avrupa'da sınıf yapısındaki değişim üzerine kaleme aldığı makalesiyle önemli ölçüde paralellik taşıdığını belirtmiştir. Bu bağlamda, sosyal sınıfların sırasıyla; liberal, muhafazakâr ve sosyalist hareketlere yol açtığı, sanayileşmenin hızının ve işçi sınıfının yükselişinin sosyalist hareketler üzerinde önemli bir etkisi olduğu ifade edilmiştir. Parti ayrışmasının temel kaynaklarının büyük ölçüde sosyal tabakalaşma veya dinsel-kültürel farklılıklardan kaynaklandığı, ikincisinin gelişmekte olan toplumlara daha özgü olduğu, birincisinin ise Lipset ve Rokkan modelinde olduğu gibi gelişmiş toplumlarda daha yaygın olduğunu savunmuştur.

Lipset ve Rokkan, toplumsal ve siyasal yapıları şekillendiren ayrışma hatlarını analiz ederken, bu çerçeveye sanayi devriminin etkilerini de dahil etmiştir. Bu analiz, dört temel ayrışma hattını ortaya koymaktadır: Merkez-çevre, devlet-kilise, kır-kent ve sınıf.

Yukarıda ifade edildiği gibi, "merkez-çevre" ayrımı, ulusal bütünleşme çabaları ile yerel kimlikler arasındaki gerilimi temsil ederken; "devlet-kilise" ayrımı seküler ve dini otoriteler arasındaki çatışmaları kapsar. "Kır-kent" ayrımı, sanayileşmenin yarattığı toplumsal dönüşümde tarımsal ve kentsel toplumlar arasındaki farklılıkları vurgularken, "sınıf" ayrımı sermaye ile işçi sınıfı arasındaki ekonomik eşitsizliklere odaklanır (Lipset ve Rokkan, 1967: 6-44).

Toplumsal ve siyasal yapıları şekillendiren bu dört ayrışma hattı, toplumsal çatışmaların ve siyasal dinamiklerin anlaşılmasında temel bir çerçeve sunmaktadır (Lipset ve Rokkan, 1967: 14-18):

<sup>2</sup> Lipset ve Rokkan'ın bu kavramı (aynı zamanda hipotezi); siyasal parti sistemlerinin, belirli tarihsel dönemlerde ortaya çıkan sosyal ve siyasal çatışmaların etkisi altında şekillenerek bu çatışma hatlarını uzun süre boyunca koruduğunu ifade etmek için kullanılmıştır.

<b>Merkez-Çevre</b>	Ulusal bütünleşme süreçlerinde ortaya çıkan gerilimleri yansıtır. Ulusal merkezler, siyasi ve kültürel birliği sağlamlaştırmak adına çeşitli entegrasyon projeleri hayata geçirirken, çevredeki etnik, dilsel ve bölgesel kimlikler, kendi özgünlüklerini korumak adına direnebilirler. Lipset ve Rokkan'a göre bu çatışma, özellikle ulus-devletlerin kuruluş döneminde belirginleşir ve merkezde konumlanan baskın grubun, çevre grupları asimile etme çabalarıyla tetiklenir. Avrupa'da ulus-devletlerin oluşum sürecinde yaşanan çatışmalar, bu durumun somut örneklerini sunar (Lipset ve Rokkan, 1967, s. 14-15).
<b>Devlet-Kilise</b>	Seküler devlet yapısı ile dini kurumlar arasındaki güç mücadelesini yansıtır. Bu bölünme, özellikle eğitim sistemi üzerindeki kontrol, sivil hakların tanımı ve devletin dini kurumlara karşı genel tutumu gibi konularda kendisini gösterir. Lipset ve Rokkan, reformasyon ve karşı-reformasyon hareketlerinin bu bölünmeyi daha da belirginleştirdiğini ve özellikle Katolik ve Protestan topluluklar arasında derin ayrışmalara sebep olduğunu belirtir (Lipset ve Rokkan, 1967, s. 15-16).
<b>Kırsal-Kentsel</b>	Sanayileşme sürecinin beraberinde getirdiği ekonomik ve sosyal değişimlerle ortaya çıkar. Geleneksel tarım toplumlarıyla, sanayiye dayalı kent toplumları arasındaki farklılaşma, bu bölünmenin temelini oluşturur. Kırsal kesim, genellikle geleneksel değerleri ve yaşam biçimlerini korumaya odaklanırken, kentsel kesim, sanayileşmenin ve modernleşmenin getirdiği yeniliklere daha açıktır. Bu durum, tarım politikaları, toprak reformu ve kırsal kalkınma gibi alanlarda siyasi çatışmalara yol açabilir (Lipset ve Rokkan, 1967, s. 16-17).
<b>Sınıf Temelli</b>	Sanayileşmenin toplumsal yapıda yarattığı en belirgin ayrışmayı, yani işçi sınıfı ile sermaye sahipleri arasındaki sınıfsal farklılıkları ifade eder. Bu çatışmanın temelinde, işçi sınıfının daha iyi çalışma koşulları, ücret artışı ve sosyal güvence gibi talepleri ile sermaye sahiplerinin kâr maksimizasyonu hedefi arasında yaşanan gerilim yatar. Lipset ve Rokkan, bu bölünmenin genellikle sosyalist ve komünist partilerin doğuşuna yol açtığını, muhafazakâr ve liberal partilerin ise sermaye sınıfının çıkarlarını savunma eğiliminde olduğunu belirtir (Lipset ve Rokkan, 1967, s. 17-18).

**Tablo 1:** Lipset ve Rokkan'ın Sosyal Bölünme Türleri

Lipset ve Rokkan'ın sosyal bölünme teorisi, Avrupa'da parti sistemlerinin tarihsel gelişiminde belirleyici olmuş ve evrensel oy hakkının uygulanmasında toplumsal çatışmaların etkisini açıklamıştır. Bu teori, seçmen davranışlarını, siyasi partilerin seçmen tabanlarını ve ideolojik yönelimlerini şekillendiren temel ayrışmaları açıklamak için güçlü bir kuramsal çerçeve sunmakta ve bugün hâlâ akademide kullanılmaktadır (Ford ve Jennings, 2020: 296). Zuckerman'a (1975: 234) göre Lipset ve Rokkan, bölünmelerin hiyerarşisini, bölünmelerle siyasi partiler arasındaki bağlantıları ve partilerin bu bölünmeleri kurumsallaştırmadaki rollerini analiz ederek literatüre önemli katkılar sağlamıştır. Bu model, Marx'ın tek bir

sınıfsal bölünmeye odaklanan yaklaşımı ve Weber'in sınırsız bölünme tabanı iddiasına karşı daha sistematik bir analiz sunarak, siyasi bölünmeleri anlamada geniş bir çerçeve oluşturmuştur (Zuckerman, 1975: 234-235). Böylece, bir bütün içinde göstermek amacıyla tablolastırılan, "Tablo 1"deki ayrışmaları anlamak, geçmişin toplumsal ve siyasal dinamiklerini çözümlmek ve günümüzdeki siyasi rekabet kalıplarını yorumlamak için "sosyal bölünme teorisi" güçlü bir akademik bağlam sunmuştur (Lipset ve Rokkan, 1967: 18-20).

### 3. Sosyal Bölünme Türleri

Toplumsal yapıları şekillendiren ayrışmalar ve çatışmalar, siyasi ve sosyal dinamiklerin anlaşılmasında önemli bir yere sahiptir. Sosyal bölünme kavramı, bu ayrışma ve çatışma hatlarını analiz etmek için kullanılan temel bir araçtır. Bu başlık altında, Lipset ve Rokkan'ın sosyal bölünme teorisinde ortaya koyduğu temel bölünme türleri detaylı olarak incelenecektir. Her bir alt başlıkta, ilgili bölünmenin teorik temelleri, tarihsel bağlamı, siyasi sonuçları ele alınacaktır. Bu analizler yapılırken, Türkiye örneğine de zaman zaman atıflarda bulunulacak, bu sayede teorik çerçeve ile ampirik gerçeklik arasındaki ilişki daha net bir şekilde ortaya konulmaya çalışılacaktır.

#### 3.1. Merkez Çevre Bölünmesi

Merkez-çevre kavramı, sosyal bölünme türleri arasında Lipset ve Rokkan tarafından kavramsallaştırılmış olsa da literatürde ilk kez Edward Shils tarafından ortaya atılmış, Türkiye bağlamında ise Şerif Mardin tarafından Shils'ten uyarlanarak ele alınmıştır (Mardin 1990: 62). Shils'in merkez-çevre kuramı, toplumsal yapılar içinde güç ve kültürel değerlerin dağılımını inceleyen bir çerçeve sunar. Merkez, toplumsal düzenin çekirdeğini oluşturarak normatif değerleri, ideolojiyi ve siyasi gücü temsil ederken; çevre, merkezi değerlere daha sınırlı ölçüde entegre olmuş gruplardan oluşur. Shils, bu iki yapı arasındaki dinamik ilişkinin toplumsal değişim ve gelişim süreçlerini etkilediğini savunur (Shils, 2002: 86-96).

Lipset ve Rokkan (1967: 14-15), çalışmalarında merkez-çevre bölünmesini ulus-devlet oluşum sürecinde ortaya çıkan ve merkezi otorite ile yerel kimlikler arasındaki güç mücadelesini yansıtan bir çatışma eksenini tanımlar. Merkez, ulusal kimlik inşa ederek toplumu homojenleştirme çabası içinde bulunurken, çevre kendi dilini, kültürünü ve ekonomik çıkarlarını koruma yönünde direnç göstermiştir. Rokkan (1970: 103-105), Fransız Devrimi sonrası ulus-devletlerin güçlenmesiyle bu çatışmanın daha belirgin hale geldiğini ve merkezi otoritelerin dili, eğitimi ve dini kontrol altına alma çabalarının çevredeki grupların direnişini artırdığını ifade etmiştir. Bu durum, çevrenin marjinalleşmesi ve kimliklerini koruma çabalarının siyasi gerilimlere yol açmasına neden olmuştur.

Horowitz (1985: 141-143), merkez-çevre çatışmalarını etnik gruplar bağlamında ele alarak, bu bölünmenin yalnızca ulusal düzeyde değil, aynı zamanda etnik çatışmalarda da önemli bir rol oynadığını ileri sürer. Merkez, çevredeki etnik grupları asimile etme çabası içinde bulunurken, çevre grupları kimliklerini ve özerkliklerini koruma amacıyla direniş göstermiştir. Hechter (1975: 90-92), merkez-çevre bölünmesini ekonomik eşitsizlikler bağlamında ele alarak, merkezin çevreyi ekonomik açıdan sömürmesinin, çevrenin merkezi otoriteye karşı tepkisini artırdığını belirtir. Anderson (2006: 113-115) ise bu çatışmayı ulus inşa

süreçleri bağlamında değerlendirerek, merkezi otoritenin dayattığı ulusal kimlik ve tarih anlayışının çevrede direnişle karşılaştığını vurgular. Tilly (1975: 71-72), merkezi otoritelerin çevredeki grupları kontrol etmek için güç kullanmasının devletlerin güçlenmesine ve otoriterleşmesine yol açtığını, Elazar (1987: 122-124) ise federalizmin bu çatışmaları yönetmek için çevreye özerklik tanıyarak gerilimi azaltabileceğini ifade etmiştir.

Türkiye bağlamında Şerif Mardin (1990: 30-66), merkez-çevre kavramını Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte, "sekülerleşme ve milliyetçiliğin merkezde güç kazanmasıyla"; çevrenin "dinsel ve geleneksel değerlere dayalı" bir karşı pozisyon geliştirdiği bir bağlamda ele almıştır. 19. yüzyıl sonlarına doğru Osmanlı'da reformlar ile başlayıp, Cumhuriyet ile devam eden süreçte merkez, kendisini seküler ve milliyetçi bir yapıya güçlendirmiş ve dinsel bölünmeyi tetikleyen bir karşı çevre yaratımını/oluşumunu sürdürmüştür (Özbudun ve Hale, 2010: 77).

Türkiye'de merkez-çevre bölünmesi, özellikle siyasal partiler ve parti sistemi analizlerinde yaygın bir kuramsal çerçeve olarak kullanılmaktadır. Bugün de bu kavram, Türkiye üzerine yapılan akademik çalışmalarda ve değerlendirmelerde temel bir analiz düzeyi olarak benimsenmektedir (Kalaycıoğlu 2022: 5-9; Çarkoğlu 2024: 31-69; Aydın-Düzgüt, 2023: 223; Koçal, 2012: 81-111; Tuncel, 2012: 137-158). Merkez-çevre bölünmesi, ulusal bütünleşme süreçlerinde merkezi otoritenin homojenleştirme çabalarına karşı çevrenin geliştirdiği direnç ve refleksi anlamak için önemli bir araç sunmakta, modern siyasi sistemlerde de bu bölünmenin etkisini koruduğu görülmektedir.

#### 3.2. Dinsel Bölünme

Toplumsal yapının temel dinamiklerinden biri olan din, tarih boyunca siyasi alanla sıkı bir ilişki içinde olmuştur. Lipset ve Rokkan (1967: 15-16), Batı Avrupa'daki parti sistemlerinin doğuşunu incelerken dinsel bölünmeyi toplumsal çatışmanın önemli bir eksenini olarak ele almıştır. Bu bölünme, özellikle kilise ile devlet arasındaki ilişkilerde, dinin toplumsal ve siyasi hayattaki rolü etrafında şekillenmiştir. Batı Avrupa'da dinin etkili olduğu toplumlarda, laiklik anlayışı ve dini otoritenin siyasi gücü, siyasi partilerin ideolojik yönelimlerinde ve toplumsal tabanlarında belirleyici bir unsur olmuştur. Reform ve karşı-reform dönemlerinde Katoliklik ile Protestanlık arasındaki rekabet, dini kimliklerin siyasete yansımaları ve toplumsal bölünmelerin derinleşmesini beraberinde getirmiştir. Sekülerleşme süreciyle birlikte dinin kamusal alandaki etkisi azalsa da siyasi partiler ve hareketler üzerindeki etkisi devam etmiştir (Martin, 1978: 89).

Kees van Kersbergen (1995: 145-147), dinsel bölünmenin refah devleti politikalarının oluşumundaki rolüne dikkat çekmiş ve Katolik toplumların kilise merkezli bir model benimserken Protestan toplumların daha laik bir refah anlayışına yöneldiğini ifade etmiştir.

Jose Casanova (1994: 57), sekülerleşme sürecinin dinsel bölünmeleri daha da derinleştirdiğini ve dini grupların siyasi mobilizasyonunu artırdığını belirtmiştir. Özellikle Katolik kilisesi ile laik devletler arasındaki gerilim, siyasi partilerin pozisyonlarını ve siyasi rekabetin dinamiklerini şekillendirmiştir. Fransa'daki başörtüsü tartışmaları, din ve laiklik arasındaki gerilimin güncel örneklerinden biridir. Bu bağlamda, Türkiye'de de 1990'lı yıllarda laiklik ve muhafazakârlık ekseninde yaşanan ayrışma, siyasal ve toplumsal çatışmaları derinleştirmiş, bunun sonucu olarak da siyasal İslamcı siyasi partilerin mevzi kazanmalarıyla sonuçlanmıştır.

Gill (1998: 102-104), Latin Amerika ve Avrupa'daki dinsel bölünmelerin siyasi sistemler üzerindeki kalıcı etkilerini ve siyasi aktörlerin bu bölünmeleri kendi çıkarları doğrultusunda nasıl kullandığını göstermiştir. Huntington (1996: 208-2010) ise dinsel bölünmeyi medeniyet çatışmaları bağlamında ele alarak dini kimliklerin ulusal ve küresel düzeyde siyasi sistemler ve ittifaklar üzerindeki etkisini vurgulamıştır.

Kalaycıoğlu (Moral, 2023: 185 vd.), dinin ve dini kimliklerin mezhepler arası ilişkilerde hem etkili olduğunu hem de bu ilişkilerden etkilendiğini belirtmiş, Türkiye'de laikler ile dindar kesimler arasında artan ayrışmanın siyasal çatışmalara dönüştüğünü ifade etmiştir. Almanca "kulturkampf" kavramıyla tanımlanan bu çatışma, siyasi aktörler tarafından kitleleri organize etmek ve yönlendirmek için bir araç olarak kullanılmıştır.

Türkiye'de dinsel bölünmeler genellikle merkez-çevre ilişkileri bağlamında ele alınmıştır. Cumhuriyetin seküler merkezi ile çevrenin muhafazakâr talepleri arasındaki uçurum, Demokrat Parti'nin (DP) siyaset sahnesine çıkışıyla belirginleşmiş ve Türkiye siyasetinde temel bir eksen haline gelmiştir (Kılıçbay, 1999: 87). Modernleşme sürecinde dini gruplar ve cemaatler, kültürel ve siyasi bölünme bağlamında ele alınmış, tek parti döneminde gerilimli olan bu ilişki, çok partili dönemde dini grupların sağ siyasi partilerle karşılıklı çıkar ilişkileri kurmasıyla dönüşüme uğramıştır. Bu ilişkiler, dini gruplara özgürlük alanları yaratmış ve siyasi alanda etkilerini artırmalarını sağlamıştır (Akın, 2017: 1-24).

2000'li yıllarda Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), muhafazakâr seçmenlerin temsilcisi olarak "muhafazakâr demokrasi" söylemiyle bu talepleri siyasi bir projeye dönüştürmüş, ekonomik kalkınma vaatleriyle politikalarını desteklemiştir. Bu söylem, "katılım" ve "hoşgörü" gibi kavramlarla ilişkilendirilerek geniş toplumsal kesimleri bir araya getirmeyi amaçlamıştır (Doğanay, 2007: 65-88). Türkiye'de dinsel bölünmeler, laiklik ile muhafazakârlık ve Alevilik ile Sünnilik gibi iki farklı eksende şekillenmiştir. Laiklik ve muhafazakârlık gerilimi, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren siyasal ve toplumsal yapıyı belirlerken, Alevi-Sünni ayrımı siyasal tercihlerin şekillenmesinde etkili olduğu görülmüştür. Alevilik, genellikle sol siyasal yelpazede konumlanırken,

Sünni dindarların tercihi muhafazakâr ve milliyetçi partilerden yana olmuştur (Ersoy, 1999: 89-103; Çarkoğlu 2004: 56-67; Uçar, 2009: 135-142).

Genel olarak değerlendirildiğinde, din, siyasi partilerin seçmen tabanlarını şekillendiren ve demokratik süreçlerin işleyişinde belirleyici bir rol oynayan önemli bir faktördür ve faktör olmaya da devam etmektedir. Din ve laiklik arasındaki gerilim, seçim sonuçlarını, siyasi ittifakları ve partilerin politikalarını doğrudan etkilemektedir. Pippa Norris ve Ronald Inglehart (2004: 85), Batı Avrupa üzerine tartıştığı bu gerilim, Türkiye'de de siyasi rekabetin dinamiklerini şekillendirmektedir.

### 3.3. Kır-Kent Bölünmesi

Kır-kent bölünmesi, toplumsal ve siyasal yaşamı şekillendiren temel dinamiklerden biri olarak modernleşme sürecinin yarattığı çatışmaları yansıtmaktadır. Lipset ve Rokkan (1967: 16-17), Batı Avrupa'daki parti sistemleri ve toplumsal yapılar üzerindeki etkisini analiz ederken, bu bölünmeyi tarımsal üretime dayalı kırsal yaşam ile sanayi ve ticaretin hâkim olduğu kentsel yaşam arasındaki ekonomik, sosyal ve kültürel farklılıklar üzerinden ele almıştır. Sanayileşme ile hız kazanan bu ayrışma, siyasi partilerin doğuşunda, ideolojik yönelimlerinde ve toplumsal tabanlarının şekillenmesinde belirleyici olmuştur. Ekonomik çıkarların farklılaşması ve geleneksel yaşam tarzlarıyla modernleşme arasındaki gerilim, bu bölünmenin temel dinamiğini oluşturur. Kırsal kesim, geleneksel değerlere ve tarımsal üretim biçimlerine bağlılığını sürdürürken, kentlerde yaşayanlar modernleşme ve sanayileşmenin getirdiği yeni yaşam tarzlarına uyum sağlamıştır. Bu durum, kırsal ve kentsel nüfus arasındaki ekonomik ve sosyal taleplerin çatışmasına zemin hazırlamıştır.

Moore (1996: 413), tarım toplumlarından sanayi toplumlarına geçişin kırsal ve kentsel sınıflar arasında derin çatışmalara yol açtığını belirtirken, Skocpol (1979: 111), sanayileşme süreçlerinin devletin yapısını dönüştürdüğünü ve kırsal nüfusu modernleşme politikalarına karşı direnişe ittiğini ifade etmiştir. Polanyi (2001: 35) ise piyasa ekonomisinin yaygınlaşmasının kırsal topluluklardaki geleneksel dayanışma ağlarını çözererek bireyselleşmeyi ve modernleşmeye karşı direnişi artırdığını savunur. Flora (1983: 35), kır-kent bölünmesinin Avrupa'daki refah devletlerinin farklı modellerde gelişmesine yol açtığını, kırsal ve kentsel nüfusun sosyal refah taleplerinin bu süreçte etkili olduğunu belirtir.

Shils (1956: 23), kır-kent bölünmesini geleneksel ve modern değerler arasındaki çatışma bağlamında ele almış, kırsal nüfusun genellikle muhafazakâr değerlere bağlı olduğunu, kent nüfusunun ise bireysel özgürlüklere ve modern değerlere daha açık olduğunu vurgulamıştır. Rokkan (1970: 103), bu değer çatışmasının siyasi partilerin programlarını ve seçmen tabanlarını şekillendirdiğini, kırsal ve kentsel seçmenler arasındaki

farklılıkların parti sistemlerinin istikrarını ve siyasi rekabetin dinamiklerini belirlediğini ifade etmiştir.

Türkiye’de kır-kent bölünmesi, 1945 sonrası başlayan ve 1960’lardan itibaren hızlanan kentleşme sürecinde belirgin hale gelmiştir. Kırsal nüfusun kentlere göçü, demografik ve siyasi yapıyı dönüştürmüş, göç edenlerin siyasi katılım biçimleri kırsal alışkanlıklarla kent yaşamının dinamiklerinin birleşimiyle yeniden şekillenmiştir. “Hemşehrilik” iç göçün sonucu ortaya çıkmış ve kentlerde dayanışma ağlarının güçlenmesini ve dernekçilik adı altında sivil toplumun gelişmesini sağlamıştır. Türkiye’deki sanayileşmenin iti gücü ile ortaya çıkan iç göç sürecinin bir sonucu olarak var olan gecekondu; bu bölgelerinde yaşayanların siyasi davranışları hem kırsal değerlerden hem de kentsel koşullardan etkilenerek farklılaşmış ve siyasi partilerin toplumsal tabanlarını yeniden tanımlamalarına yol açmıştır. Böylece kentleşme, toplumların siyasi katılımını ve oy verme davranışlarını etkileyen temel bir faktör olarak önem kazanmıştır.

### 3.4. Sınıf Temelli Bölünme

Sınıf temelli bölünme, modern çağın en belirgin toplumsal çatışma eksenlerinden biri olup, toplumsal ve siyasi yapıları derinden etkileyen önemli bir dinamik olarak öne çıkar. Lipset ve Rokkan (1967: 17-18), Batı Avrupa’daki parti sistemlerinin gelişiminde sınıf temelli bölünmeyi temel bir unsur olarak ele almış, sanayileşmeyle birlikte işçi sınıfı ve sermaye sahipleri arasındaki ekonomik ve sosyal eşitsizliklerin derinleştiğini vurgulamışlardır. Bu bölünme, işçi sınıfının adil ücretler, sosyal güvence ve daha iyi yaşam koşulları talepleri ile sermaye sınıfının kâr maksimizasyonu hedefi arasındaki çıkar çatışmasına dayanmaktadır. Bu süreçte sosyalist ve komünist ideolojiler, işçi sınıfının taleplerini dile getirirken, işçi sendikaları ve sosyal hareketler sınıfsal mücadelenin örgütlü yapıları olarak şekillenmiştir (Lipset ve Rokkan, 1967: 19).

Schoultz’a (2017: 33-34) göre, sermaye ve emek arasındaki bölünme, Batı Avrupa’daki siyasi yelpazenin solunda sosyalist partiler, sağında muhafazakâr partiler tarafından temsil edilmiştir. Bu ayırım, 20. yüzyıl boyunca siyasi rekabetin temel eksenini oluşturmuştur.

Marx ve Engels (2008: 15-19), sınıf mücadelesini tarihin itici gücü olarak tanımlamış ve kapitalist toplumlarda burjuvazi ile proleterya arasındaki çatışmanın kaçınılmaz olduğunu savunmuştur. Marx’a göre kapitalist düzen, üretim araçlarını az sayıda sermaye sahibinin elinde toplarken, işçi sınıfını yoksulluk ve sömürü altında bırakmaktadır. Miliband (1969: 23), kapitalist devletin sermaye sınıfının çıkarlarını koruduğunu ve işçi sınıfının taleplerine karşı sistematik bir direnç gösterdiğini ifade etmiştir.

Esping-Andersen (1990: 31-19), sınıf temelli bölünmenin refah devleti modelleri üzerindeki etkilerini analiz etmiş, sosyal demokratik refah devletlerinin sosyal eşitsizlikleri azaltmaya çalışırken, liberal refah

devletlerinin piyasa mekanizmalarına dayalı bir yapıyı koruduğunu belirtmiştir. Poulantzas (1974: 106), kapitalist devletin sınıfsal çıkarların bir aracı olarak işlev gördüğünü ve sermaye sınıfının egemenliğini sürdürmek için çeşitli ideolojik araçlar kullandığını savunmuştur. Giddens (1998: 86-95), sınıf temelli bölünmenin post-endüstriyel toplumlarda karmaşık bir hal aldığını, toplumsal hareketler ve kimlik siyasetinin yükselişiyle geleneksel sınıf çatışmalarının dönüştüğünü ifade etmiştir.

Türkiye’de sınıf temelli bölünmeler, 1950’lerdeki iki partili yapıdan çok partili sisteme geçişle daha görünür hale gelmiştir. Cumhuriyet Halk Partisi (CHP), “modernleşmeci ve devletçi” bir çizgideyken, 1970’lerde emekçi sınıfların taleplerine daha fazla yer vererek “merkez sol”un temsilcisi olmuştur. Adalet Partisi (AP) ise özellikle esnaf (Altınoklu, 2024: 67-91), ticaret burjuvazisi, toprak sahipleri ve kırsal kesimin desteğiyle “merkez sağ”ın temsilcisi konumuna gelmiştir. Türkiye İşçi Partisi (TİP), işçi sınıfının haklarını savunan “sosyalist” bir parti olarak ortaya çıkarken, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) “milliyetçi” ideolojiyi, Milli Selamet Partisi (MSP) ise dini “muhafazakâr”lığı temsil etmiştir. Bu partiler, toplumsal kesimlerin çıkarlarını açık şekilde temsil etmiş ve Türkiye siyasetinde sınıfsal kutuplaşmayı artırmıştır (Çelebi, 2019: 43).

Sanayileşme ve kentleşme süreçleriyle Türkiye’de siyasi katılım biçimleri dönüşmüş, yukarıda da ifade edildiği gibi özellikle gecekondu bölgelerinde yaşayanların siyasi davranışları hem kırsal alışkanlıkların hem de kentsel dinamiklerin etkisiyle yeniden şekillenmiştir. 1970’lerdeki sınıfsal bölünmeler, siyasetin farklı kesimlerin çıkarlarını temsil eden partiler arasında keskinleşmesine neden olmuş, bu durum toplumsal çatışmaların ideolojik olarak derinleşmesine ve siyasi temsiliyetin genişlemesine yol açmıştır. Bu süreç, sınıf temelli bölünmelerin Türkiye’nin siyasi yaşamında uzun süreli etkilerini göstermektedir.

### 4. Sosyal Bölünmelere Eleştirel Yaklaşımlar

Lipset ve Rokkan tarafından geliştirilen sosyal bölünme modeli, parti sistemlerinin ve toplumsal yapıların oluşumunu açıklamada önemli bir çerçeve sunmuş, ancak eleştirilere de maruz kalmıştır. Giovanni Sartori (1969: 195-214), modelin önerdiği nedenselliğe itiraz ederek, siyasi partilerin sosyal bölünmeleri siyasallaştırmadaki rolüne dikkat çekmiş ve partilerin bu bölünmeleri yoğunlaştırarak yeni dinamikler yarattığını savunmuştur. Lipset ve Rokkan’ın bölünme kavramının net bir tanımdan yoksun olması ve tarihsel koşullara dayalı sınıflandırmalar yapması, kavramın literatürde yeniden tartışılmasına yol açmıştır (Bertoa, 2012: 17). Bartolini ve Mair (1990: 1-13), bölünmeyi “toplumsal-yapısal”, “kollektif kimlik” ve “örgütsel tezahür” unsurlarını içeren bir kavramsallaştırmayla ele almış, bu yaklaşım sosyal bölünmeleri kalıcı siyasi davranış kalıpları olarak tanımlamıştır.

Lipset ve Rokkan'ın "donma hipotezi", parti sistemlerindeki istikrarı sosyal yapısal faktörlerin tarihsel kalıcılığına dayandırsa da Peter Mair (1989: 180-181), toplumun değişken yapısı nedeniyle bu görüşün gerçekçi olmadığını ileri sürmüştür, parti sistemlerindeki değişimlerin sol ve sağ gibi geniş ideolojik kategoriler içinde gerçekleştiğini belirtmiştir. Flanagan ve Dalton (1984: 7-11), 1970'lerden itibaren parti sistemlerindeki değişimlerin, yeni partilerin ortaya çıkışı ve seçmen davranışlarındaki oynaklıkla daha dinamik bir hal aldığını vurgulamıştır. Bu süreç, Lipset ve Rokkan'ın ulusal devrimler ve sanayi devrimlerinden kaynaklanan sosyal bölünmelere dayalı analizlerinin, post-materyalist değerler ve yeni sosyal hareketler gibi çağdaş dinamikleri kapsamada yetersiz kaldığını göstermiştir.

Lijphart (2009: 86-87), sosyal bölünmeleri toplumu farklı gruplara ayıran ve potansiyel çatışmalara yol açan hatlar olarak tanımlamış, "dil", "din", "ideoloji" ve "sosyo-ekonomi" eksenlerinde dört temel bölünmeyi öne çıkarmıştır. Dil ve dinsel bölünmeler, toplumsal çatışmalara yol açabilirken, ideolojik ve sosyo-ekonomik bölünmeler siyasi kutuplaşma ve eşitsizlikleri beraberinde getirmiştir. Lijphart (1977: 25), bu bölünmelerin demokratik istikrar üzerindeki etkilerini incelemiş ve "konsensüs demokrasisi" teorisi<sup>3</sup> kapsamında bu ayrışmaların etkili bir şekilde yönetilmesi gerektiğini savunmuştur.

Sosyo-ekonomik bölünme, özellikle sınıf farklılıkları ve ekonomik eşitsizliklere odaklanır. Lijphart'a (1977: 44-49) göre bu bölünme, işçi sınıfı ile sermaye sahipleri arasındaki çıkar çatışmasını ifade eder ve siyasi partilerin ideolojik yönelimlerini şekillendirir. Lipset (1981: 22-24) ise, sanayileşme ve kentleşmenin ekonomik tabakalaşmayı derinleştirdiğini, bunun işçi sınıfını güçlendirdiğini ve sosyalist partilere yönelimi artırdığını savunmuştur. Bu bağlamda, sosyo-ekonomik bölünme, siyasi partilerin oluşumunda ve demokratik temsil süreçlerinde belirleyici bir rol oynamıştır.

Lipset ve Rokkan'ın bölünme teorisi, ulusal parti sistemlerini toplumsal çatışmaların bir sonucu olarak görürken, yeni sosyo-ekonomik dinamiklerin etkilerini ele almakta yetersiz kalmıştır. Günümüzde ulusötesi meseleler ve yeni siyasi hareketler, geleneksel bölünmeleri yeniden şekillendirmekte ve parti sistemlerinde sürekli bir değişim sürecine yol açmaktadır.

## 5. Sosyal Bölünmelerin Dönüşümü

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra, toplumsal ve ekonomik yapıda gerçekleşen hızlı dönüşüm, bölünme türlerinin çoğalmasına yol açmıştır. Daalder (1974), bu dönüşümü "bölünmüş toplumdan istikrarsız topluma geçiş" olarak tanımlarken, Otto Kirchheimer (1966) bunu

"her şeyi kapsayan parti"ye (catch-all party) yönelim olarak görmüştür. Sanayi toplumundan bilgi toplumuna geçiş, yeni orta sınıfların yükselişi, bireyselleşmenin artışı ve post-materyalist değerlere yönelim bu yeni durumun ve değişimin temel unsurlarıdır.

Bartolini ve Mair (1990: 215), sosyal bölünmeleri toplumsal-yapısal (maddi ve sosyal farklılıklardan kaynaklanan çıkar çatışmaları), psikolojik (grup kimlikleri, ideolojik değerler ve çıkarların algılanması) ve örgütsel boyutlarıyla incelemiş, bu bölünmelerin siyasette nasıl mobilize edildiğini ortaya koymuştur.

Pippa Norris ve Ronald Inglehart (2019: 312), modernleşmenin toplumsal yapıyı nasıl dönüştürdüğünü ve bunun siyasi parti sistemleri üzerindeki etkilerini vurgulamışlardır. Sanayileşme ve teknolojik ilerlemenin emek-sermaye çatışmalarını körüklediğini, aynı zamanda dini-seküler ve merkez-çevre eksenlerinde yeni bölünmeler yarattığını savunmuşlardır. Inglehart (1977: 177-219), gelişmiş sanayi toplumlarında bireysel özgürlük, çevre koruma ve kadın hakları gibi post-materyalist değerlerin yükseldiğini belirterek bu süreci "sessiz devrim" olarak adlandırmıştır. İnsanların ekonomik güvenlik yerine kendini ifade etme ve yaşam kalitesine odaklanması, yeni toplumsal hareketlerin ve çatışma hatlarının oluşumuna zemin hazırlamıştır.

Schwartz (1992: 1-65), değerlerin sosyal bölünmeler üzerindeki etkisini inceleyerek, dinsel-seküler ve kentsel-kırsal ayrımların parti politikalarını nasıl şekillendirdiğini analiz etmiştir. Değerler ve inanç sistemlerinin, siyasi kimliklerin ve parti aidiyetlerinin oluşumundaki önemini vurgulamıştır. Giddens (1984: 71-74), sosyo-ekonomik bölünmeyi modern toplumlarda sosyal adaletsizliklerin bir sonucu olarak ele almış, kapitalist sistemin ekonomik eşitsizlikleri sürekli kıldığını ve bunun yalnızca işçi sınıfını değil, düşük gelirli ve dezavantajlı grupları da etkilediğini savunmuştur. Bu yaklaşım, Esping-Andersen (1990: 31-39) gibi kuramcıların refah devletleri ve sosyal demokrat hareketlere dair analizleriyle de örtüşmektedir.

Robert A. Dahl (1989: 111), sosyo-ekonomik bölünmenin demokratik süreçler üzerindeki etkisini vurgulayarak, ekonomik eşitsizliklerin "siyasal katılımı" ve "temsil sistemleri"ni olumsuz etkilediğini belirtmiştir. Sermaye sahiplerinin kaynak ve siyasi etki gücü avantajı, demokratik temsilde dengesizliklere neden olabilmektedir.

Bu dönemde, sınıf temelli siyasi bölünmelerin eleştirisi artarken, post-materyalist değerler, risk toplumu, yaşam tarzı politikaları ve bilgi toplumu gibi kavramlar, sosyal bölünmelerin analizinde önem kazanmıştır. Bu yeni paradigmlar, sosyal bölünmelerin yalnızca ekonomik değil, kültürel, sosyal ve teknolojik

<sup>3</sup> Lijphart, "Konsensüs Demokrasisi" (Consociational Democracy) teorisini 1960'ların sonlarından itibaren geliştirmiştir. Bu teori, özellikle çok parçalı ve derin toplumsal bölünmelerle (etnik, dinsel, dini, kültürel) karşı karşıya kalan ülkelerde, siyasi istikrarı sağlamak ve demokrasiyi sürdürülebilir kılmak için önerilen bir yönetim biçimidir. Lijphart'ın

konsensüs demokrasi modeli, çoğunlukçu demokrasi anlayışına alternatif olarak sunulmuş ve bu modelde, farklı toplumsal grupların siyasi süreçte dâhil edilerek temsil edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.



dinamiklerle birlikte ele alınması gerektiğini ortaya koymaktadır.

## 6. Yeni Sosyal Bölünmeler

Klasik sosyal bölünme analizleri, günümüzde kimlik politikalarının yükselişiyle genişlemiştir. Etnisite, toplumsal cinsiyet ve cinsel yönelim gibi kültürel farklılıklar siyasallaşarak “yeni toplumsal hareketler”in doğmasına yol açmıştır. Stuart Hall, Ernesto Laclau ve Chantal Mouffe gibi post-modern kuramcılar, bu sürecin toplumsal mücadeleler ve söylemler aracılığıyla inşa edildiğini savunur. Hall (1996: 2-11), kimliğin sabit bir kategori olmadığını, sürekli dönüşen bir yapı olduğunu vurgularken, Laclau ve Mouffe (1985: 109-119), Gramsci’nin “hegemonya” kavramını temel alarak kimlik politikalarının toplumsal değişimdeki rolünü inceler.

Daniel Bell’in (1973: 12-45) “post-endüstriyel toplum” kavramı, bilgi ve hizmet sektörlerinin yükselişiyle toplumsal yapının köklü bir dönüşüm geçirdiğini açıklar. Bell, geleneksel sınıfsal çatışmaların yerini bilgiye dayalı yeni ayrımların aldığını belirtir. Ulrich Beck (1992: 19-50), “risk toplumu” kavramıyla modernleşmenin getirdiği çevresel tehditler, teknolojik riskler ve ekonomik belirsizliklerin yeni toplumsal endişelere yol açtığını savunur. Bu durum, çevre hareketleri ve tüketici hakları savunuculuğu gibi yeni toplumsal hareketlere zemin hazırlamıştır.

Küreselleşme, sermaye, bilgi ve insan hareketliliğiyle yeni toplumsal bölünmeleri tetiklemiştir. Manuel Castells (2010: 135-147), “ağ toplumu” kavramıyla küresel elitler ile yerel topluluklar arasındaki bölünmelere dikkat çeker. Göç ve kültürel etkileşim gibi dinamikler bu süreçte önemli rol oynar. “Dijital aktivizm”, siyasal katılma bağlamında değerlendirilerek, vatandaşların internet aracılığıyla gerçekleştirdiği katılımı ifade etmek için kullanılmış ve yeni siyasal katılım biçimlerine yönelişi işaret etmektedir. (Marco, 2017: 131-140). Dijital teknolojilerin yaygınlaşması ise “dijital uçurum” kavramıyla ifade edilen yeni “eşitsizlikler”i doğurmuştur. Castells (2001: 247-274), internet erişimindeki eşitsizliklerin toplumsal dışlanmayı derinleştirdiğini, aynı zamanda dijital teknolojilerin marjinal grupların örgütlenmesi ve seslerini duyurması için fırsatlar sunduğunu vurgular.

Sosyal bölünmeler, din, sınıf ve statü gibi klasik eksenlerden kimlik politikaları, küreselleşme ve dijitalleşme gibi çağdaş dinamiklere uzanan geniş bir yelpazede incelenmelidir. Beck’in (1992: 19-50) belirttiği gibi, yapay zekâ ve otonom teknolojiler gibi gelişmeler, yaşamı kolaylaştırmanın yanında yeni belirsizlikler, yeni çatışma ve ayrışma alanları yaratabilir. Bu bağlamda sosyal bölünme kavramı, toplumsal değişimlerle birlikte anlamını genişleterek varlığını sürdüren bir analiz düzeyi olmaya devam etmektedir.

Ancak yeni sosyal bölünmeler, sadece bu mevcut dinamiklerle sınırlı değildir. Günümüzde, ekolojik, teknolojik, sağlık, mültecilik ve göçmenlik eksenli

kültürel entegrasyon, bilgi ve yanlış bilgi, nesiller arası, mekânsal gibi yeni bölünme türleri de önem kazanmaktadır:

Ekolojik bölünme (çevre temelli bölünme), çevresel sorunlar, sürdürülebilirlik ve iklim değişikliği gibi konular etrafında şekillenir. Bir yanda çevreyi koruma odaklı hareketler ve bireyler, diğer yanda çevresel kaygıları daha az önemseyen veya ekonomik büyümeyi önceliklendiren kesimler arasındaki ayrışmayı ifade eder. Beck (1992: 19-50), “risk toplumu” kavramı ile çevre sorunlarının modern toplumlar için merkezi bir hale geldiğini vurgulayarak, çevresel risklerin sınıfsal ve ulusal sınırları aşarak yeni bir tür toplumsal eşitsizlik yarattığını belirtir. Giddens (1991: 209-232), modern toplumun geçirdiği dönüşümlerle birlikte ortaya çıkan çevresel sorunları ve bunların toplumsal hareketler üzerindeki etkilerini analiz ederek, ekolojik duyarlılığın, modern toplumda yeni bir kimlik biçimi olarak ortaya çıktığını ifade eder. Bu bölünme, siyasi tercihleri, tüketim alışkanlıklarını ve toplumsal katılım biçimlerini de etkilemektedir.

Teknolojik bölünme (dijital uçurumun ötesinde), sadece internet erişimi değil, aynı zamanda yapay zekâ, otomasyon ve biyoteknoloji gibi ileri teknolojilere erişim ve bunların toplumsal etkileri etrafında oluşur. Bir yanda teknolojik gelişmeleri destekleyen ve bundan faydalanan kesimler, diğer yanda teknolojik gelişmelerin olumsuz sonuçlarından etkilenen veya bu gelişmelere erişimi kısıtlı olan kesimler arasındaki ayrışmayı kapsar. Castells (2010: 135-170), “ağ toplumu” kavramı ile teknolojinin toplumsal eşitsizlikleri nasıl derinleştirdiğini ve yeni sosyal bölünmeler yarattığını vurgulayarak, bilgiye erişimin ve dijital teknolojileri kullanabilme becerisinin, günümüz toplumlarındaki temel güç kaynaklarından biri haline geldiğini belirtir. Floridi (2014: 1-10), “dördüncü devrim” kavramıyla bilgi teknolojilerinin toplum üzerindeki etkilerini ve bu etkilerin ahlaki sonuçlarını analiz ederek, dijitalleşmenin, yeni bir tür etik ve sosyal sorunlar yarattığını ifade eder. Bu bölünme, iş piyasalarında, eğitimde ve siyasal katılımdaki eşitsizlikleri de yeniden üretmektedir.

Sağlık temelli bölünme, özellikle sağlık hizmetlerine erişim, ücretli sağlık hizmetleri, sağlık okuryazarlığı, aşı karşıtlığı gibi konular etrafında ortaya çıkar. Sağlık hizmetlerine erişim imkânı olanlar, sağlıklı yaşamı benimseyenler ile sağlık hizmetlerine erişim imkânı olmayanlar, hatta koruyucu sağlık hizmeti bile alamayan sağlık sorunları yaşayanlar, aşı yanlıları ile aşı karşıtları gibi gruplar arasındaki ayrışmaları kapsar. Geçtiğimiz yıllarda yaşanan Covid-19 salgını bu bölünmeyi daha da belirginleştirdiği görülmüştür. Rose (2007: 1-22), Foucault’nun “biyopolitika” kavramından hareketle, modern biyomedikal gelişmelerin insan yaşamını nasıl dönüştürdüğünü, bu süreçte iktidar, birey ve toplum arasındaki ilişkileri nasıl yeniden şekillendirdiğini tartışır. Sağlık, biyomedikal, biyoteknoloji ve tıp alanındaki gelişmelerin, bireylerin

özneleşme biçimleri üzerindeki etkilerini inceleyerek, sağlık konusundaki bilgi ve teknolojilerin, toplumsal bölünmeleri nasıl derinleştirdiğini analiz eder. Bu bölünme, sağlık politikalarına olan bakış açılarını ve bireysel tercihleri de etkilemektedir.<sup>4</sup>

Mültecilik ve göçmenlik eksenli kültürel entegrasyon bölünmesi, mültecilerin ve göçmenlerin toplumla entegrasyonu, çok kültürlülük, kimlik çatışmaları ve mülteci ya da göçmen karşıtı söylemler gibi konularda ortaya çıkar. Bir yanda mülteci ve göçmenlerin haklarını savunan ve kültürel çeşitliliği destekleyen kesimler, diğer yanda mülteci ve göçmenlere karşı şüpheli ve ayrımcı yaklaşan kesimler arasındaki ayrışmayı ifade eder. Fraser (2003: 35-55), “tanınma adaleti” kavramıyla, göçmenlerin ve azınlıkların kültürel kimliklerinin ve haklarının tanınması gerektiğini savunarak, toplumsal adalet kavramının sadece ekonomik değil, aynı zamanda kültürel boyutları da içermesi gerektiğini vurgular. Mültecilerin, göçmenlerin ve azınlıkların kendi kültürel kimliklerini korurken topluma entegre olabilmeleri için devletin nasıl bir rol oynaması gerektiğini analiz edilerek, farklı kültürel grupların haklarının tanınmasının, toplumsal barış ve istikrar için gerekli olduğunu savunulmuştur. Bu bölünme, siyasi tercihleri, kamu politikalarını ve toplumsal kabulü de etkilemektedir.

Enformasyon (bilgi) bölünmesi ve yanlış bilgi sorunu, bilgiye erişimdeki eşitsizliklerin yanı sıra, yanlış ve yanıltıcı bilginin (dezenformasyon) yayılması ve buna karşı oluşan duyarlılık konularında ortaya çıkar. Bir yanda eleştirel düşünme becerileri gelişmiş ve güvenilir bilgi kaynaklarına ulaşabilen kesimler, diğer yanda yanlış bilgilere kolayca inanan ve dezenformasyona maruz kalan kesimler arasındaki ayrışmayı ifade eder. Zuboff (2019: 2-35), “gözetim kapitalizmi” kavramıyla, dijital platformların kullanıcı verilerini toplama ve kullanma biçimlerini eleştirerek, bunun bilgi ve iktidar asimetrisini nasıl artırdığını analiz eder ve büyük teknoloji şirketlerinin bilgi üzerindeki kontrolünün, toplumsal ve siyasi sonuçları olduğunu belirtir. Sunstein (2018: 35-60), “yankı odaları” ve “filtre balonları” kavramlarıyla, internetin ve sosyal medyanın insanları kendi düşüncelerine benzer görüşlere sahip olan gruplar içinde nasıl hapsedtiğini ve bunun toplumsal kutuplaşmayı nasıl artırdığını analiz ederek, farklı görüşlere maruz kalmanın ve eleştirel düşünmenin demokrasinin temel unsurlarından olduğunu vurgular. Vaidhyanathan (2018: 1-25), “anti-entelektüalizm” ve “bilgi yozlaşması” kavramları üzerinden, bilgiye olan güvenin azaldığı ve gerçekliğin çarpıtıldığı post-truth çağını/“çıkarıcı doğruluk çağını” (Arkan, 2022: 1-14) analiz eder ve sosyal medya şirketlerinin, yanlış bilgilerin yayılmasında sorumlu olduğunu belirtir. Bu bölünme,

siyasi katılımı, seçmen davranışlarını, kamu politikalarını ve toplumsal güveni de etkilemektedir.

Nesiller arası bölünme, farklı nesillerin (örneğin, baby boomers, x kuşağı, millennials/y kuşağı, z kuşağı) dünya görüşleri, değerleri, yaşam tarzları ve teknolojiye yaklaşımları arasındaki farklılıklardan kaynaklanır. Bir yanda geçmişin deneyimlerine ve geleneksel değerlere bağlı kalan nesiller, diğer yanda daha yenilikçi, bireyci ve dijital odaklı nesiller arasındaki ayrışmayı ifade eder. Twenge (2006: 1-103), “ben kuşağı” kavramıyla, genç nesillerin bireysellik, özgüven ve kendine odaklanma gibi değerlere daha fazla önem verdiğini, bunun nedenlerini ve sonuçlarını tartışır ve bu değişimin, toplumsal normlar ve beklentiler üzerinde nasıl etkileri olduğunu inceler. Bu bölünme, siyasi tercihleri, toplumsal alışkanlıkları ve iletişim biçimlerini de etkilemektedir.

Kentsel ve kırsal alanlar arası gelişmişlik farklılıkları ve yeni mekânsal bölünmeler, kırsal alanların ekonomik, sosyal ve teknolojik olarak kent merkezlerinin gerisinde kalması ve bu durumun yarattığı eşitsizlikler etrafında oluşur. Bir yanda gelişmiş kentsel merkezlerde yaşayan ve daha iyi eğitim, sağlık ve iş olanaklarına sahip olan kesimler, diğer yanda kırsal alanlarda yaşayan ve kaynaklara erişimi kısıtlı olan kesimler arasındaki ayrışmayı ifade eder. Bu bölünme, sadece ekonomik değil, aynı zamanda siyasi temsilde ve sosyal yaşamda da eşitsizlikler yaratır. Sassen (2001: 1-35), “küresel şehirler” kavramıyla, küreselleşmenin etkisiyle ortaya çıkan kentsel merkezlerin, ekonomik, siyasi ve kültürel olarak ulus-devletlerin ötesinde bir güç kazandığını analiz ederek ve bu şehirlerin kendi içlerindeki ve diğer alanlarla olan ilişkilerinde yeni bölünmeleri ortaya koyar. Florida (2002: 1-25), “yaratıcı sınıf” kavramıyla, bilgi ekonomisinin ve yeni teknolojilerin kent merkezlerindeki eşitsizlikleri nasıl artırdığını analiz ederek ve bu yeni sınıfın toplumsal ve siyasi sonuçlarını tartışır. Brenner (2004: 1-35), kentsel alanların sadece yerel değil, aynı zamanda küresel süreçlerle ilişkili olduğunu ve bu süreçlerin mekânsal eşitsizlikleri nasıl derinleştirdiğini gösterir. Bu bölünme, kamu yatırımlarını, bölgesel kalkınma politikalarını ve bölgeler arası rekabeti de etkilemektedir.

Bu yeni bölünme türleri, sosyal bölünmelerin günümüzde ne kadar çok yönlü ve kompleks bir hale geldiğini göstermektedir. Bu bölünmeler, sadece sosyal ve ekonomik değil, aynı zamanda kültürel, teknolojik ve mekânsal etkenlerle de şekillenmektedir. Bu nedenle, sosyal bölünme kavramını anlamak için, bu yeni dinamiklerin de siyasi partilerin ideolojik yönelimlerini, seçmen tabanlarını, siyasi sistemdeki konumlarını ve seçmen davranışlarına etkilerini değerlendirirken göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

<sup>4</sup> Literatürde değinilmese de “eğitim” de benzer ve güncel bir çatışma hattı olarak, potansiyel yeni sosyal bölünme alanı niteliğindedir. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde uzun yıllardır artarak devam eden eğitimde fırsat eşitsizliği, nitelikli eğitiminin ücretli hale gelmesi ve ücretsiz ve yaygın

eğitimin bir hükümet politikası olarak dinselleştirilmesi ve toplumsal dönüşümün aracı olarak örgütlenmesi de bu kapsamda değerlendirilebilir.

## Sonuç

Sosyal bölünme kavramı, tarihsel süreçler boyunca toplumsal, siyasal ve ekonomik yapıları şekillendiren temel bir analiz düzeyi olarak önemini korumaktadır. Lipset ve Rokkan'ın geliştirdiği sosyal bölünme teorisi, toplumsal çatışma hatlarının siyasal parti sistemlerine ve seçmen davranışlarına nasıl yansıdığını açıklamada güçlü bir teorik çerçeve sunmuştur. Merkez-çevre, devlet-kilise, kır-kent ve sınıf temelli ayrışmalar gibi temel bölünme türleri, modernleşme ve sanayileşme süreçlerinin toplumsal yapıya kazandırdığı çatışma eksenlerini anlamayı mümkün kılmıştır.

Klasik sosyal bölünme analizleri, özellikle Batı Avrupa bağlamında siyasal partilerin ideolojik temellerini ve seçmen tabanlarının oluşumunu açıklamada etkili olduğu ifade edilmiştir. Ancak bu analizler, ulusötesi ve çağdaş dinamikleri içermek için güncellenmek durumundadır. Post-materyalist değerler, kimlik politikaları, küreselleşme ve dijitalleşme gibi yeni unsurlar, klasik bölünme eksenlerini genişleterek sosyal bölünmelere dair çok boyutlu bir perspektifin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, kimlik temelli çatışmalar, cinsiyet ve cinsel yönelim ayrışmaları, çevre hareketleri, teknolojik gelişme, dijitalleşme ve dijital uçurum gibi yeni dinamikler, modern toplumlardaki sosyal ayrışma biçimlerini derinleştirmektedir.

Türkiye örneğinde ise merkez-çevre ilişkileri, dinsel ayrışmalar, kır-kent bölünmeleri ve sınıf temelli çatışmalar gibi klasik sosyal bölünme türleri, siyasal partilerin ideolojik yönelimlerini ve seçmen davranışlarını şekillendirmeye devam etmektedir. Ancak Türkiye'de modernleşme sürecinin kendine özgü dinamikleri, bu bölünme türlerine yerel ve tarihsel bir bağlam kazandırmıştır. Cumhuriyet'in seküler merkezi ile çevrenin muhafazakâr talepleri arasındaki gerilim, yalnızca siyasal rekabetin değil, aynı zamanda toplumsal dönüşümün de itici gücü olmuştur. Türkiye'de sosyal bölünmelerin, Batı Avrupa'daki klasik modellerle benzerlikler gösterirken, aynı zamanda kendine özgü bir dinamik içinde evrildiğini ortaya koymuştur. Özellikle din, etnik köken ve merkez-çevre eksenindeki bölünmeler, Türkiye siyasetinin klasik temelini oluşturmaktadır.

Günümüzde sosyal bölünmeler, yalnızca ulusal sınırlar içinde değil, küresel düzeyde meydana gelen toplumsal değişimlerle de şekillenmektedir. Küreselleşmenin ekonomik ve kültürel etkileri, toplumsal yapıyı yeniden biçimlendirirken, dijital teknolojiler yeni ayrışma alanları yaratmaktadır. Dijitalleşmenin getirdiği fırsatlara rağmen dijital uçurum, dezavantajlı grupların dışlanmasına yol açan önemli bir eşitsizlik kaynağı haline gelmiştir. Bu yeni sosyal bölünmelerin, geleneksel çatışma eksenleriyle nasıl etkileşim içinde olduğunu ve bu etkileşimlerin siyasal yansımaları da ayrıca değerlendirme konusudur. Küreselleşme ve dijitalleşme gibi modern süreçler, toplumsal ayrışmaları yeniden tanımlarken, sosyal bölünme kavramının da güncel bir

bakış açısıyla yeniden ele alınması gerekliliğini ortaya koymaktadır.

Bu makale, sosyal bölünme kavramının, farklı toplumlardaki çatışma eksenlerinin analizi için önemli bir bağlam sunduğunu göstermektedir. Ayrıca literatüre sosyal bölünmelerin hem teorik çerçevesini genişleterek hem de Türkiye bağlamında özgün bir değerlendirme yapmaktadır. Bu nedenle, sosyal bölünmelerin değişen yüzlerini kavramak, geçmişin toplumsal ve siyasal dinamiklerini çözümlmek, günümüz ve gelecekteki çatışma alanlarını anlamak için önemli bir bağlam sunmaktadır.

Günümüzde sosyal bölünmeler, sadece klasik ayrışma hatlarını değil, aynı zamanda ekolojik, teknolojik, yaşam tarzı, sağlık, göçmenlik, bilgi ve nesiller arası farklılıklar gibi yeni eksenleri de içermektedir. Bu yeni ayrışma düzeyi, toplumsal eşitsizliklerin neden olduğu çatışma hatlarının daha da karmaşıklaşmasına yol açmaktadır. Örneğin, iklim değişikliği ve çevresel sorunlar gibi ekolojik bölünmeler, sadece çevre hareketlerini değil, aynı zamanda siyasal partilerin politikalarını da etkilemekte ve yeni siyasal ittifakların oluşmasına neden olmaktadır. Avrupa'da, yeşil partilerin yükselişi ve iklim politikalarının siyasal gündemde önemli bir yer tutması, bu durumun somut göstergelerindedir. Türkiye'de çevre hareketleri, siyasal alanda etkisini artırmaya devam etmekte, HES projelerine, siyanürle altın arama gibi madencilik faaliyetlerine ve bazı kentsel dönüşüm projelerine karşı toplumsal direnişler örgütlenmesi bu bağlamda değerlendirilebilir.

Teknolojik bölünme, dijital uçurumun ötesine geçerek, yapay zekâ, otomasyon ve biyoteknoloji gibi ileri teknolojilere erişimdeki eşitsizlikleri ve bu teknolojilerin iş piyasaları üzerindeki etkilerini gündeme getirmektedir. Dijital platformlar üzerinden yayılan yanlış bilgiler ve dezenformasyon, toplumsal kutuplaşmayı derinleştirmekte, seçim süreçlerini etkilemekte ve demokratik işleyişi sekteye uğratabilmektedir. Örneğin, 2016 Amerika Birleşik Devletleri (ABD) başkanlık seçimleri, Brexit referandumu ve Türkiye'deki 2023 genel seçimlerinde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Kemal Kılıçdaroğlu'na karşı kurgu videolar ile yöneltilen düzmece iddialar gibi güncel olaylarda, sosyal medyada yayılan yanlış bilgilerin seçmen davranışları üzerindeki manipülatif etkisi net bir şekilde görülmektedir. Türkiye'de yanlış/yanıltıcı bilgi, siyasal tartışmaları körüklemekte, toplumsal güveni zedelemekte; dijital negatif reklam ve sosyal medya kullanımıyla birlikte, toplumsal ve siyasal kutuplaşmayı daha da arttırmaktadır.

Ayrıca internet üzerinden yaygınlaşan sağlıkla ilgili yanlış bilgiler, toplum sağlığı üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır. Türkiye'de muhafazakâr kesimde yoğunlaşan aşı karşıtlığının, genel halk sağlığını etkileyecek düzeyde olduğu, özellikle pandemi döneminde sağlık konulu yeni çatışma alanlarının oluşmasına zemin hazırladığı görülmüştür. Sağlık hizmetlerine erişimdeki

eşitsizliklerle birlikte aşı karşıtlığı gibi konular üzerinden, yeni sosyal çatışma ve bölünme alanları oluşmaktadır.

Ayrıca, literatürde ele alınmasa da “eğitim” günümüzde yeni ve önemli bir sosyal çatışma hattı olarak değerlendirilebilir. Özellikle Türkiye gibi ülkelerde, eğitimde fırsat eşitsizliğinin artması, nitelikli eğitimin ücretli bir hizmet haline gelmesi ve ücretsiz, yaygın eğitimin dinselleştirilerek toplumsal dönüşümün bir aracı olarak yapılandırılması, bu olguyu daha belirgin hale getirmektedir. Bu dinamikler, eğitimin, potansiyel bir sosyal bölünme alanı olarak incelenmesini gerekli kılmaktadır.

Mültecilik ve göçmenlik eksenli kültürel entegrasyon bölünmeleri, dünyanın birçok yerinde mülteci ve göçmen karşıtı söylemler ile yabancı düşmanlığının yükselişinde kendini gösterir. Lider ile özdeşleşen partilerde, liderlerin siyasi serüveni ve popülerleşme süreçleri, Zafer Partisi (ZP) özelinde olduğu gibi Suriyeli mülteci ve göçmenler ekseninde kurulan çatışma hattında mevzilendiği ve siyasal alan açma sürecinde ivme kazındığı görülmektedir. Türkiye gibi ülkeler, nitelikli göç verirken, buna karşılık niteliksiz mülteci göçüne maruz kalmakta; mültecilerin ve göçmenlerin entegrasyonu ve kültürel çeşitliliğin yönetimi önemli bir meydan okuma alanı olarak ortaya çıkmaktadır.

Nesiller arası bölünme, farklı nesillerin dünya görüşleri, değerleri ve teknolojiye yaklaşımlarındaki farklılıklardan kaynaklanır. Bu durum, iş piyasalarında, eğitim sisteminde ve siyasal katılımında yeni çatışmalar yaratabilmektedir. Son olarak, kentsel ve kırsal alanlar arası gelişmişlik farklılıkları, sadece ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve siyasi hayatta da önemli eşitsizlikler yaratmaktadır. Türkiye’de de göç, kentleşme ve bölgesel kalkınma politikaları, mekânsal bölünmeleri derinleştirmektedir.

Bu nedenle, yeni bölünme türlerinin etkilerini daha derinlemesine inceleyerek, sosyal bölünme kavramını, günümüzün ve geleceğin toplumsal ve siyasi dinamiklerine uygun bir şekilde, bölünmelerin nasıl ortaya çıktığını, toplumsal eşitsizlikleri nasıl derinleştirdiğini ve demokratik süreçleri nasıl etkilediğini, anlamaya çalışma gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda, sosyal bölünme kavramının sadece klasik analizlerle değil, aynı zamanda güncel ve yeni dinamiklerle birlikte ele alınması gerekmektedir. Geçmişte olduğu gibi bugün de sosyal bölünmeler, siyasi rekabetin dinamiklerini şekillendiren ve toplumsal değişimi yönlendiren başlıca faktörlerden biridir. Sosyal bölünme kavramı bağlamında, toplumsal çatışma dinamiklerini anlamak için hem klasik hem de çağdaş unsurları içeren bütüncül bir yaklaşım ile analiz düzeyini geliştirme gerekliliği ortaya çıkmaktadır.

Sosyal bölünmelerin değişen yapısını kavramak, hem geçmişin toplumsal ve siyasal dinamiklerini çözümlenmek hem de günümüz ve gelecekteki çatışma

alanlarını anlamak açısından önemlidir. Konuya akademik ilginin artması, ampirik araştırmalarla, bu yeni çatışma alanlarının derinlemesine incelenmesi ve sosyal bölünmelerin toplumsal sonuçlarının analiz edilmesi, toplumsal ayrışmaları ve bu ayrışmaların siyasi, ekonomik ve kültürel yansımalarını anlamaya katkı sağlayacaktır.

### Kaynakça:

- Akın, M. H. (2017). “Türkiye Modernleşmesi Karşısında Dini Gruplar”, *İnsan & Toplum*, 7(1).
- Altınoklu, M. N. (2022). *Emek Dükkân, Devlet: Türkiye’de Esnaf Perşembe Pazarı Örneği*, İletişim.
- Altınoklu, M. N. (2024). “Esnaf”, *Toplumsal Yapı Türkiye’de Eşitsizlik, Tahakküm, Değişim*, (Der. C. Özatalay), İletişim.
- Anderson, B. (2006). *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso.
- Arkan, N. Z. (2022). “Post-Truth” Kavramı Üzerine Türkçe Karşılık Denemesi, *İstanbul Kent Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Cilt: 3 Sayı: 2.
- Aydın-Düzgüt, S. (2023). “Dünyadaki Örnekler Işığında Türkiye’de Kutuplaşma”, *Türkiye Siyasetinin Sınırları, Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür*, Ersin Kalaycıoğlu’na Armağan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Bartolini, S. & Mair, P. (1990). *Identity, Competition and Electoral Availability: The Stabilisation of European Electorates 1885-1985*, ECPR Press.
- Bartolini, S. (2005). *Restructuring Europe: Centre Formation, System Building, and Political Structuring Between The Nation State and The European Union*, Oxford University Press.
- Bornschier, S. (2009). “Cleavage Politics in Old and New Democracies”, *Living Review in Democracy*, October.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*, Sage.
- Bell, D. (1973). *The Coming of Post-Industrial Society: A Venture in Social Forecasting*, Basic Books.
- Bertoa, F. C. (2012). “Party Systems and Cleavage Structures Revisited: A Sociological Explanation of Party System Institutionalization in East Central Europe”, *Journal of Party Politics*, Vol 20, Issue 1.
- Bornschier, S. (2009). “Cleavage Politics in Old nd New Democracies”, *Living Review in Democracy*, October 2009.
- Brenner, N. (2004). *New State Spaces: Urban Governance and The Rescaling of Statehood*, Oxford University Press.
- Casanova, J. (1994). *Public Religions in the Modern World*, University of Chicago Press.

- Castells, M. (2001). *The Internet Galaxy: Reflections on the Internet, Business and Society*, Oxford University Press.
- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society*, Wiley-Blackwell Publishers.
- Çarkoğlu, A. & Kalaycıoğlu, E. (2024). Türkiye'nin Seçim Dinamikleri Kırılgan Ama Dirençli Bir Süreç?, (Çev. M. Doğan), Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çelebi, M. B. (2019). "Sosyal Bölünmeler Sonucu Ortaya Çıkan Siyasal Partiler ve Millî Görüş Hareketi: MSP ve RP Örneği", *İktisadi ve İdari Yaklaşımlar Dergisi*, Cilt 1, Sayı 1.
- Çetinkaya, Y. D. (2024). "Toplumsal Hareketler", *Siyaset Sosyolojisi Siyasallaşmanın Alanları, Özneleri ve Araçları*, (Der. A. Bekmen), İletişim.
- Daalder, H. (1974). "The Consociational Democracy Theme", *World Politics*, Vol. 26, Issue 4.
- Dahl, R. A. (1989). *Democracy and Its Critics*, Yale University Press.
- Davison, A. (2002). Türkiye'de Sekülerizm ve Modernlik, İletişim.
- Doğanay, Ü. (2007). "Akp'nin Demokrasi Söylemi ve Muhafazakârlık: Muhafazakâr Demokrasi ve Eleştirel Bir Bakış", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 62, Sayı 1.
- Elazar, D. J. (1987). *Exploring Federalism*, University of Alabama Press
- Ersoy, M. A. (1999). "Alevi Kimliğinin Gelişimine ve Alevi Sünnî İlişkinine Psikanalitik Bakış", *Doğu Batı*, Yıl 2, Sayı 8.
- Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Princeton University Press.
- Flanagan, S. C. & Dalton, R. J. (1984). "Parties Under Stress: Realignment and Dealignment in Advanced Industrial Societies", *West European Politics*, Vol. 7, Issue 1.
- Flora, P. (1983). *State, Economy, and Society in Western Europe 1815-1975: A Data Handbook*, Macmillan.
- Florida, R. (2002). *The Rise of the Creative Class and How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, Basic Books.
- Floridi, L. (2014). *The Fourth Revolution: How The Infosphere is Reshaping Human Reality*, Oxford University Press.
- Fraser, N. & Honneth, A. (2003). *Redistribution or Recognition? A Political-Philosophical Exchange*, Verso.
- Ford, R. & Jennings, W. "The Changing Cleavage Politics of Western Europe", *Annual Review of Political Science*, Vol. 23.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society: Outline of the Theory of Structuration*, University of California Press.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity Self and Society in the Late Modern Age*, Stanford University Press.
- Giddens, A. (1998). *The Third Way: The Renewal of Social Democracy*, Polity Press.
- Gill, A. (1998). *Rendering Unto Caesar: The Catholic Church and the State in Latin America*, University of Chicago Press, 1998, s. 102-104.
- Goldthorpe, J. H. (1980). *Social Mobility and Class Structure in Modern Britain*, Clarendon Press.
- Hall, S. (1996). *Introduction: Who Needs 'Identity'? Questions of Cultural Identity*, S. Hall-P. Gay (Eds.), Sage Publications.
- Hechter, M. (1975). *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development*, Routledge.
- Horowitz, D. L. (1985). *Ethnic Groups in Conflict*, University of California Press.
- Huntington, S. P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, Simon-Schuster.
- Inglehart, R. (1977). *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*, Princeton University Press.
- Kalaycıoğlu, E. (2022). "Kültürel Kimliklerin Ürettiği Ayrıklar ve Siyaset", *TÜSİAD Küresel Siyaset Forumu Makale Dizisi*, No-3.
- Kılıçbay, M. A. (1999). "Türk Modernleş(eme)mesi Türk Post-Modernleşmesi", *Doğu Batı*, Yıl 2, Sayı 8.
- Kirchheimer, O. (1966). *The Transformation of the Western European Party Systems, Political Parties and Political Development*, Palombara-Wainer (Eds.), Princeton, University Press.
- Kersbergen, K. (1995). *Social Capitalism: A Study of Christian Democracy and the Welfare State*, Routledge.
- Koçal, V. (2012). "Çevre'den Merkez'e Yönelim Bağlamında Türkiye'de Muhafazakârlığın Dönüşümü: Siyasal İslâmcılıktan Muhafazakâr Demokratiğe AK Parti Örneği", *Bilgi Sosyal Bilimler Dergisi*.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1985). *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, Verso, London.
- Lijphart, A. (1977). *Democracy in Plural Societies: A Comparative Exploration*, Yale University Press.

- Lijphart, A. (1981). "Political Parties: Ideologies and Programs" D. Butler (Der.), *Democracy at the Polls: A Comparative Study of Competitive National Elections*, American Enterprise Institute.
- Lijphart, A. (2009). *Demokrasi Motifleri: Yirmi Bir Ülkede Hükümet Biçimleri ve Performansları*, Yetkin.
- Lipset, S. M. & Rokkan, S. (1967). *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*, Free Press.
- Lipset, S. M. & Rokkan, S. (1981). *Political Man: The Social Bases of Politics*, Johns Hopkins University Press.
- Mair, P. (1989). "Continuity, Change and The Vulnerability of Party", *West European Politics*, Vol. 12, Issue 4.
- Mair, P. & Smith, G. (1990). *Understanding Party System Change in Western Europe*, Routledge.
- Marco, S. D. & Robles, J. M. & Antino, M. (2017). "Reasons to Participate: The Role of Political Attitudes in Digital Activism", *International Review of Social Psychology*, Vol. 30, Issue 1.
- Mardin, Ş. (1990). "Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar: Merkez-Çevre İlişkileri", *Türkiye'de Toplum ve Siyaset*, Mahaleler 1, İletişim.
- Martin, D. (1978). *A General Theory of Secularization*, Blackwell, Oxford.
- Marx, K. & Engels, F. (2008). *Komünist Manifesto*, Can.
- Merkel, P. H. (1969). "Political Cleavages and Party Systems", *World Politics*, Vol. 21, Issue 3.
- Miliband, R. (1969). *The State in Capitalist Society*, Basic Books.
- Moore, B. (1996). *Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World*, Beacon Press.
- Moral, M. (2023). "Kültür Çatışması (Kulturkamp): Kutuplaşma ve Seçmen Davranışı İlişkisi Üzerine Bir Deneme", *Türkiye Siyasetinin Sınırları, Siyasal Davranış, Kurumlar ve Kültür*, Ersin Kalaycıoğlu'na Armağan, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Norris, P. & Inglehart, R. (2019). *Cultural Backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*, Cambridge University Press.
- Norris, P. & Inglehart, R. (2004). *Sacred and Secular: Religion and Politics Worldwide*, Cambridge University Press.
- Oran, B. (2001). "Kemalist Milliyetçilik Bağlamında Cumhuriyet Demokrasi Tartışmaları", *Güzelyurt Tarih Buluşması - Bildiriler*, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke, KKTC. [https://baskinoran.com/makale/Guzelyurt\\_Tarih\\_Bulusmasi.pdf](https://baskinoran.com/makale/Guzelyurt_Tarih_Bulusmasi.pdf)
- Özbudun, E. & Hale, W. (2010). *Türkiye'de İslamcılık Demokrasi ve Liberalizm*, Doğan Kitap.
- Polanyi, K. (2001). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*, Beacon Press.
- Poulantzas, N. (1974). *Classes in Contemporary Capitalism*, New Left Books.
- Rokkan, S. (1970). *Citizens, Elections, Parties: Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*, Universitetsforlaget, Oslo.
- Rose, N. (1970). *The Politics of Life Itself: Biomedicine, Power and Subjectivity in the Twenty-First Century*, Princeton University Press.
- Sartori, G. (1969). "From The Sociology Of Politics To Political Sociology", *Government and Opposition*, Vol. 4, Issue 2.
- Sassen, S. (2001). *The Global City: ew York, London, Tokyo*, Princeton University Press.
- Schoultz, A. V. (2017). *Party Systems and Voter Alignments*, Sage Handbook of Electoral Behaviour, Sage.
- Schwartz, S. H. (1992). "Universals in the Content and Structure of Values: Theoretical Advances and Empirical Tests in 20 Countries", *Advances in Experimental Social Psychology*, Vol. 25.
- Shils, E. (1956). *The Torment of Secrecy: The Background and Consequences of American Security Policies*, Free Press.
- Shils, E. (2002). "Merkez-Çevre" (Çev. Y. Z. Çelikkaya), *Türkiye Günlüğü*, Sayı 70.
- Skocpol, T. (1979). *States and Social Revolutions: A Comparative Analysis of France, Russia, and China*, Cambridge University Press.
- Sunstein, C. R. (2018). *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*, Princeton University Press.
- Tilly, C. (1975). *The Formation of National States in Western Europe*, Princeton University Press.
- Tosun, T. (1997). *Türkiye'de Merkez Sağ ve Merkez Sol Partilerde Bölünme*, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tosun, T. (2003). *Siyasette Yeniden Mevzilenmeler*, Buke.
- Tuncel, G. & Gündoğmuş, B. (2012). "Türkiye Siyasetinde Merkez- Çevrenin Dönüşümü ve Geleneksel Merkezin Konumlanma Sorunu", *Gazi Üniversitesi İİBF Dergisi*.
- Twenge, J. (2006). *Generation Me: Why Today's Young Americans Are More Confident, Assertive, Entitled- and More Miserable Than Ever Before*, Free Press.

- Uçar, M. (2009). *Nerelisin Kimlerdensin Mezhep, Cemaat ve Yurttaşlık Arasında Çorum, Dipnot.*
- Vaidhyanathan, S. (2018). *Anti-Social Media: How Facebook Disconnects Us and Undermines Democracy*, Oxford University Press.
- Zuboff, S. (2019). *The Age of Surveillance Capitalism: The Fight for a Human Future at The New Frontier of Power.*
- Zuckerman, A. (1975). "Political Cleavage: A Conceptual and Theoretical Analysis", *British Journal of Political Science*, Vol. 5, No. 2.

### Extended Abstract

Throughout history, societies have undergone continuous transformations in their social structures due to economic, cultural, and political shifts. The concept of social cleavage provides a crucial analytical framework for understanding these changes. Seymour Martin Lipset and Stein Rokkan's social cleavage theory analyzes how political parties and voter behavior are shaped by historical, sociological, and economic contexts. Classic axes of social cleavage, such as center-periphery, state-church, rural-urban, and class-based divisions, reveal the conflict lines resulting from modernization and industrialization. However, in today's world, these axes have become more complex due to identity politics, globalization, digitalization, and other contemporary dynamics.

Social cleavage refers to the enduring divisions that separate society along economic, cultural, and political lines. According to Lipset and Rokkan, these cleavages form the basis for party systems and voter behavior. The center-periphery divide, the state-church conflict, rural-urban differences, and class-based divisions are the main axes of classic social cleavages. In this context, social cleavages explain not only structural conflicts but also their reflections on the political system.

Lipset and Rokkan's "freezing hypothesis" suggests that social conflicts that emerged during specific historical periods leave long-lasting effects on party systems. However, new dynamics such as globalization and technological change are transforming these lines of conflict. For example, identity politics, environmental movements, and digitalization are among the factors that broaden the scope of social cleavages.

In addition to the classic axes of cleavage, new dynamics such as identity politics, digitalization, globalization, spatial inequalities, access to information, ecological problems, inequality of opportunity in education and inequalities in access to healthcare shape the social structure today. Ethnic, religious, gender, and sexual orientation-based divisions are factors that deepen social cleavages in modern societies.

Turkiye, in a context reflecting the unique dynamics of the modernization process, demonstrates the applicability and limitations of social cleavage theory. This article examines both classic and contemporary social cleavages in the Turkish context. With an emphasis on new social cleavages and their consequences, the current validity of the concept of social cleavage is also evaluated.

Turkiye is a country where both classic and contemporary forms of social cleavages are intensely experienced. The center-periphery relationship reflects the conflict between the secular-modernist project of the Republic and conservative traditions. This conflict became more pronounced, especially with the rise of the Democrat Party. In the 2000s, the conservative segments represented by the Justice and Development Party (AKP) expressed the political mobilization of the periphery against the center. The rural-urban divide has deepened in Turkiye with the processes of migration and urbanization that accelerated since the 1950s. The integration of the population from rural areas into urban life dynamics has created a unique political culture through the influence of squatter settlements and local solidarity networks. This situation has led to new conflicts between rural values and modern urban life. Class-based divisions became apparent in Turkiye's industrialization and modernization process. The labor movement and socialist parties in the 1970s provided the political representation of class conflicts. However, class-based divisions seem to have lost their influence today in the face of identity politics and other contemporary dynamics.

In Turkiye, issues such as the Kurdish question, the secular-religious conflict, and Alevisism are examples that show how identity politics are reflected in political parties and voter behavior. The tension between the secular center and the conservative periphery since the establishment of the Republic has increased societal polarization. Digitalization creates new inequalities regarding access to information and disinformation. In Turkiye, the role of social media platforms in spreading misinformation has been influential on political elections and societal polarization. In the 2023 general elections, it was observed that digital manipulation and fabricated content influenced voter behavior.

The digital divide, especially, has deepened the differences in access to information between rural and urban areas. As environmental problems become a global crisis, they have created new lines of conflict within societies. Local communities' resistance against hydroelectric power plant projects, mining activities such as cyanide gold mining, and urban transformation projects in Turkiye are examples of ecological division. In addition, environmental movements, even on a minor level, transform the policies of political parties and the level of societal awareness. The refugee crisis is one of the main factors that increases societal polarization in

countries like Türkiye. Discrimination against immigrants and problems of integration both lead to social unrest and shape contemporary populist political discourses. In Türkiye, the issue of the social acceptance of Syrian refugees can be considered in this context.

The concept of social cleavage provides a strong theoretical framework for the analysis of social and political dynamics. While classic social cleavage lines remain valid for understanding the ideological orientations of political parties and voter behavior in countries like Türkiye, new dynamics such as identity politics, digitalization, and globalization are adding new dimensions to these divisions. Social cleavages in Türkiye, while exhibiting similarities with classic models in Western Europe, also diverge due to local dynamics. Issues like the center-periphery conflict and the tension between secularism and conservatism reveal the unique characteristics of Türkiye's social structure. In addition, contemporary issues such as environmental problems, digitalization, and migration are creating new areas of social conflict. Future research should examine the impacts of these new forms of social cleavages more deeply and analyze the social and political consequences of these new dynamics. Understanding the changing face of social cleavages is critical to both comprehending the dynamics of the past and making sense of present and future conflicts.

This extended abstract provides a more detailed overview of the key arguments and findings of the article, while still maintaining an academic tone. It also includes specific examples and contexts to illustrate the points being made.